

Εκδοτικός Οίκος ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Εκδήλωση:

«*Η Φύση του Νομικού Λόγου: Νομική γλώσσα, νομική ορολογία, νομική μετάφραση*»
με αφορμή την έκδοση του βιβλίου «*Νομική γλώσσα, νομική ορολογία: Θεωρία και πράξη*» των Κ. Ε. Βαλεοντή και Π. Γ. Κριμπά

Δευτέρα, 16 Φεβρουαρίου 2015

Ομιλητές:

Σ. Ι. Φλογαίτης, *καθηγητής Διοικητικού Δικαίου στο ΕΚΠΑ*

Α. Ν. Σταυράκης, *Αρεοπαγίτης*

Π. Γ. Κριμπάς, *επίκουρος καθηγητής ΔΠΘ, δικηγόρος*

Κ. Ε. Βαλεοντής, *φυσικός-ηλεκτρονικός, πρόεδρος της ΕΛΕΤΟ*

Νομική γλώσσα, νομική ορολογία – Θεωρία και πράξη Εφαρμογή των αρχών της Ορολογίας σε μια θεσμική ειδική γλώσσα

Κώστας Βαλεοντής,

Φυσικός-ηλεκτρονικός, πρόεδρος της ΕΛΕΤΟ

Τί είναι **ειδική γλώσσα** ή **γλώσσα για ειδικούς σκοπούς (ΓΕΣ)**; Είναι η γλώσσα που χρησιμοποιείται σε ένα **θεματικό πεδίο**, η οποία περιλαμβάνει ένα υποσύνολο της γενικής γλώσσας και χαρακτηρίζεται από τη χρήση ειδίων γλωσσικών μέσων έκφρασης, το βασικότερο από τα οποία είναι το **ορολόγιο** ή, αλλιώς, η **ορολογία** του θεματικού πεδίου: δηλαδή το σύνολο των **όρων** με τους οποίους παριστάνονται (κατασημαίνονται) όλες οι **έννοιες**, οι μονάδες γνώσης, του θεματικού πεδίου. Οι ειδικές γλώσσες (ΓΕΣ) διακρίνονται σε **τεχνικές (ΤΕΓΕΣ)** όπως είναι οι ειδικές γλώσσες τεχνικών θεματικών πεδίων π.χ. της Φυσικής, της Χημείας, της Πληροφορικής, της Ιατρικής, της Βιολογίας κτλ. και σε **θεσμικές (ΘΕΓΕΣ)** όπως είναι οι ειδικές γλώσσες θεσμικών πεδίων π.χ. της Νομικής, της Θρησκείας, της Πολιτικής Επιστήμης κτλ. Το θέμα του βιβλίου «*Νομική γλώσσα, νομική ορολογία – Θεωρία και πράξη*» αφορά ακριβώς μια θεσμική ειδική γλώσσα, μια ΘΕΓΕΣ· την ΘΕΓΕΣ της Νομικής.

Όλη η γνώση ενός πεδίου συντίθεται από τις **έννοιες** και τις **σχέσεις εννοιών** του πεδίου, που συγκροτούν ένα συνεκτικό συνολικό **σύστημα εννοιών** του πεδίου. Οι **έννοιες** είναι οι μονάδες της γνώσης, ενώ οι **όροι** και οι **ορισμοί** είναι οι παραστάσεις των εννοιών. Με τους ορισμούς κατανοούνται οι έννοιες. Με τους όρους κατασημαίνονται και μεταδίδονται. Τα θέματα αυτά τα μελετά το διεπιστημονικό θεματικό πεδίο <Ορολογία>, και από τη μελέτη αυτή έχουν προκύψει **αρχές** και διατυπωθεί **κανόνες** που έχουν διαθεματική και διαγλωσσική εφαρμογή.

Σε παγκόσμιο επίπεδο, με τη συστηματοποίηση και τυποποίηση του πεδίου <Ορολογία> ασχολείται ο **Διεθνής Οργανισμός Τυποποίησης (ISO¹)** με ειδική τεχνική επιτροπή, την **ISO/TC 37²** που ιδρύθηκε το 1936 βασισμένη κυρίως στο ερευνητικό έργο του «*πατέρα της*

¹ ISO: International Organization for Standardization

² Σήμερα η ISO/TC 37 έχει τον τίτλο «Terminology and other language and content resources» και περιλαμβάνει πέντε υποεπιτροπές
TC 37/SC 1 - Principles and methods
TC 37/SC 2 - Terminographical and lexicographical working methods
TC 37/SC 3 - Systems to manage terminology, knowledge and content
TC 37/SC 4 - Language resource management
TC 37/SC 5 - Translation, interpreting and related technology

Ορολογίας» **Eugen Wüster**, ο οποίος συνέταξε και τα σχέδια των πρώτων Διεθνών Συστάσεων για την Ορολογία, που αργότερα εξελίχθηκαν σε Διεθνή Πρότυπα και εξακολουθούν να εκσυγχρονίζονται συνεχώς και να εφαρμόζονται μέχρι σήμερα. Δύο σημαντικές από τις συστάσεις αυτές ήταν η ISO/R 704:1968 «Αρχές ονοματοδοσίας» και ISO/R1087:1969 «Λεξιλόγιο Ορολογίας», οι οποίες, στη σημερινή τους μορφή, είναι τα Διεθνή Πρότυπα: **ISO 704:2009 «Ορολογική εργασία – Αρχές και μέθοδοι»** και **ISO1087:2000 «Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο»**.

Μετά την ίδρυση του ΕΛΟΤ³ (1976) συστάθηκε η Τεχνική Επιτροπή **ΕΛΟΤ/ΤΕ21 «Ορολογία»** (σημερινή ονομασία: «Ορολογία – Γλωσσικοί πόροι»), που λειτουργούσε (και λειτουργεί) με ευθύνη του ΤΕΕ⁴, για την παρακολούθηση των εργασιών της TC 37. Η ΤΕ21 στα έτη 1981–1982 επεξεργάστηκε και εξέδωσε τα αντίστοιχα Ελληνικά Πρότυπα **ΕΛΟΤ 402** και **ΕΛΟΤ 561**. Σήμερα τα πρότυπα έχουν επανεκδοθεί από την ανασυγκροτημένη (2005) ΤΕ21 ως: ΕΛΟΤ 561-1:2006 «Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο» και ΕΛΟΤ 402:2010 «Ορολογική εργασία – Αρχές και μέθοδοι». Το περιεχόμενο των ορολογικών αρχών και μεθόδων που περιλάμβαναν τα πρότυπα αυτά αναλύθηκε σε ειδική έκδοση του ΕΛΟΤ (*Ανάλυση των βασικών αρχών της τεχνικής ορολογίας*) το 1988. Έκτοτε, οι επιτροπές και ομάδες τυποποίησης του ΕΛΟΤ που μελετούσαν τις **έννοιες** και εκπονούσαν τους **όρους** του θεματικού πεδίου τους είχαν πρόσφορο βοήθημα για να το εφαρμόσουν στην ορολογική πράξη.

Στα χρόνια που ακολούθησαν, εκτός από την ΤΕ 21, που εξακολούθησε να έχει την ευθύνη της παρακολούθησης της εξέλιξης των Διεθνών Προτύπων και τον εκσυγχρονισμό των αντίστοιχων Ελληνικών Προτύπων, άλλα όργανα τυποποίησης, που ανέπτυξαν έντονη δραστηριότητα στη αποκλειστική μελέτη των **εννοιών** και των **όρων** του πεδίου τους με πλούσια παραγωγή αντίστοιχων *Ελληνικών Προτύπων ορολογίας, λεξιλογίων και βάσεων όρων* ήταν:

- η **ΜΟΤΟ** (*Μόνιμη Ομάδα Τηλεπικοινωνιακής Ορολογίας*) με αντικείμενο την ειδική γλώσσα (ΓΕΣ) και ορολογία των *Τηλεπικοινωνιών* (στον ΟΤΕ⁵),
- η ομάδα **ΕΛΟΤ/ΤΕ48/ΟΕ1** (*Ορολογία Πληροφορικής*) με αντικείμενο την ειδική γλώσσα και ορολογία της *Πληροφορικής* (στο ΕΛΚΕΠΑ⁶) και
- η ομάδα **ΕΛΟΤ/ΤΕ2/ΟΕ5** (*Ηχομόνωση*) με αντικείμενο την ειδική γλώσσα και ορολογία της *Ακουστικής* (στον ΕΛΟΤ).

Ωστε, από το 1982 που πρωτοεκδόθηκαν τα Ελληνικά Πρότυπα των αρχών της Ορολογίας και μετά, ακολούθησε η εφαρμογή τους στην πράξη, στα παραπάνω πεδία (*Τηλεπικοινωνίες, Πληροφορική, Ακουστική*) με έντονο ρυθμό, αλλά και σε άλλα πεδία για την κάλυψη των ορολογικών αναγκών τους όπως στα πεδία: *Τυποποίηση, Διαπίστευση, Πιστοποίηση, Ποιότητα, Δοκιμές κ.ά.* Οι **έννοιες**, τα **συστήματα εννοιών** πίσω από αυτές, τα **χαρακτηριστικά**, οι **ορισμοί**, οι **όροι**, το **γένος**, το **είδος**, το **όλον**, το **μέρος**, τα **κριτήρια υποδιαίρεσης**, οι **αρχές σχηματισμού όρων** (όπως: *διαφάνεια, συνέπεια, γλωσσική καταλληλότητα, γλωσσική οικονομία, παραγωγικότητα και συνθετικότητα, γλωσσική ορθότητα, και γλωσσική εντοπιότητα των όρων*), οι αποδεκτοί **μηχανισμοί σχηματισμού ελληνικών όρων** κ.ά. ήταν μόνιμα στην «ημερήσια διάταξη» της ομαδικής εργασίας των παραπάνω ομάδων.

³ ΕΛΟΤ: Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης

⁴ ΤΕΕ: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας

⁵ ΟΤΕ: Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος

⁶ ΕΛΚΕΠΑ: Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας

Οι ορολογικές προσπάθειες ενισχύθηκαν όταν η ΤΕ 21 και οι παραπάνω ομάδες, όντας τα 4 από τα 7 ιδρυτικά συλλογικά μέλη (τα άλλα τρία ήταν ομάδες από τον, ΠΣΔΜ-Η⁷, το ΕΚΔΔ⁸ και το ΙΑΤΡΟΤΕΚ⁹) αποτέλεσαν (αυτές ως όργανα και τα μέλη τους ως άτομα) τον **βασικό πυρήνα** της **Ελληνικής Εταιρείας Ορολογίας** (ΕΛΕΤΟ), η οποία ιδρύθηκε το 1992 και μέσα στους σκοπούς της οποίας εντάσσεται και η προβολή όλου αυτού του ορολογικού έργου. Έτσι σήμερα, στον ιστότοπο της ΕΛΕΤΟ (www.eleto.gr) διατίθενται δωρεάν (μέσω **βάσεων όρων**¹⁰ και **γλωσσαρίων όρων**¹¹) στο διεθνές κοινό περίπου **152.000 ορολογικά λήμματα** (δίγλωσσα, τρίγλωσσα ή τετράγλωσσα). Και η παραγωγή ορολογικού έργου συνεχίζεται.

Παράλληλα, από το 2003 μέχρι σήμερα, οι προαναφερόμενες αρχές, μέθοδοι και μηχανισμοί της Ορολογίας διδάχτηκαν από τον ομιλούντα ως μάθημα με τίτλο «**Αρχές Ορολογίας – Ορογραφίας**» στο διαπανεπιστημιακό (ΕΚΠΑ¹² – ΕΜΠ¹³ – ΙΕΛ¹⁴) Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «**Τεχνογλωσσία**», με αποτέλεσμα να καταστούν κοινωνοί των γνώσεων αυτών πολλές δεκάδες μεταπτυχιακοί φοιτητές (γλωσσολόγοι του ΕΚΠΑ, μηχανικοί υπολογιστών του ΕΜΠ και κάποιοι πτυχιούχοι άλλων ειδικοτήτων). Η ίδια ύλη παραδόθηκε, παραδίδεται και θα παραδίδεται σε σεμινάρια που διοργανώνονται στο πλαίσιο της συνεργασίας της ΕΛΕΤΟ με τον ΕΛΟΤ, το ΤΕΕ, την Μεταφραστική Υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και με άλλους φορείς.

Η εφαρμογή των διαγλωσσικών αρχών της Ορολογίας, όπως έχουν διεθνώς τυποποιηθεί από τον ISO, στη μελέτη και υιοθέτηση/παραγωγή όρων σε όλα τα προαναφερόμενα πεδία ήταν «φυσιολογική», αφού στα πεδία αυτά υπήρχαν δραστηριοποιημένες ομάδες στο πλαίσιο της ελληνικής τυποποίησης, που βασίζεται τα μέγιστα στην διεθνή τυποποίηση, δηλαδή στον ISO και τα πρότυπά του. Όλα αυτά τα θεματικά πεδία είναι **τεχνικά**. Και οι ειδικές γλώσσες τους είναι **τεχνικές** (ΤΕΓΕΣ). Και γεννιέται το ερώτημα: Άραγε, η θεωρία της Ορολογίας και οι αρχές και οι μέθοδοί της (που αναπτύχθηκαν και συντηρούνται από την TC 37 πρώτιστα για χρήση από τις «τεχνικές» επιτροπές του ISO από τις οποίες και εφαρμόζονται) μπορούν να εφαρμοστούν και στις **θεσμικές ειδικές γλώσσες** (ΘΕΓΕΣ), όπως στις ειδικές γλώσσες των θεματικών πεδίων <δίκαιο> και <νομική επιστήμη>;

Το βιβλίο «*Νομική γλώσσα, νομική ορολογία – Θεωρία και πράξη*» δίνει εμπράκτως την καταφατική απάντηση στο προηγούμενο ερώτημα. Ο φίλος και συνεργάτης **Παναγιώτης Γ. Κριμπάς**, επίκουρος καθηγητής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης (ΔΠΘ), μέλος του ΔΣ της ΕΛΕΤΟ και του ΓΕΣΥ¹⁵, με νομικές σπουδές και ειδίκευση στην απόδοση νομικών όρων στις διεθνείς συμβάσεις, με μεταπτυχιακή ειδίκευση στην ορολογία για επαγγελματικές ανάγκες, με την ενεργό ενασχόληση του νομικού μεταφραστή, με τα εξαιρετικά εφόδια δεκαετησάρων ευρωπαϊκών γλωσσών τις οποίες κατέχει, και, επιπλέον, με το έντονο ειδικό ενδιαφέρον: να εμβαθύνει στη θεωρία της Ορολογίας και να εφαρμόσει στην πράξη τις αρχές και τους κανόνες της αποδείχτηκε ο καταλληλότερος να συμβάλει στο να δοθεί απάντηση στο ερώτημα· και η απάντηση είναι καταφατική: Τα θεματικά πεδία <**δίκαιο**> και <**νομική**>

⁷ ΠΣΔΜ-Η: Πανελλήνιος Σύλλογος Διπλωματούχων Μηχανολόγων-Ηλεκτρολόγων

⁸ ΕΚΔΔ: Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης

⁹ ΙΑΤΡΟΤΕΚ: Κέντρο Ελληνικής Ιατρικής Πληροφόρησης, Ορολογίας και Τεκμηρίωσης

¹⁰ TELETERM: (περί τα 128.000 τρίγλωσσα ή τετράγλωσσα ορολογικά λήμματα των Τηλεπικοινωνιών), INFORTERM (περί τα 7.000 τρίγλωσσα λήμματα της Πληροφορικής), TERMTERM (1.330 τρίγλωσσα λήμματα της Ορολογίας).

¹¹ Ακουστική: 9.643 λήμματα, Σύστημα Μονάδων SI: 475 λήμματα, Γεωλογία: 587 λήμματα, Έλεγχος Εναέριας Κυκλοφορίας: 1914 λήμματα, κ.ά.

¹² ΕΚΠΑ: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

¹³ ΕΜΠ: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

¹⁴ ΙΕΛ: Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου

¹⁵ ΓΕΣΥ: Γενικό Επιστημονικό Συμβούλιο (της ΕΛΕΤΟ)

επιστήμη αντιμετωπίζονται από την <Ορολογία> όπως και τα λοιπά θεματικά πεδία και οι ειδικές γλώσσες τους, που είναι **θεσμικές** (ΘΕΓΕΣ), αντιμετωπίζονται όπως και οι **τεχνικές** ειδικές γλώσσες (ΤΕΓΕΣ), παρά το γεγονός ότι, μεταξύ χωρών, σ' αυτές τις ειδικές γλώσσες υπάρχει το πρόσθετο στοιχείο της διαφορετικότητας των **δικαϊκών συστημάτων**. Ο Π. Γ. Κριμπάς, όχι μόνο ενέκυψε στην *εφαρμογή των διαγλωσσικών αρχών της <Ορολογίας> στην ειδική γλώσσα των συστημάτων αυτών*, αλλά με την ανάληψη και εφαρμογή της διδασκαλίας του **προπτυχιακού** μαθήματος «*Νομική ορολογία και μετάφραση*» στο ΔΠΘ, προωθεί τη γνώση στον τομέα αυτόν και αποτελεί παράδειγμα για την ανάληψη ανάλογων μαθημάτων και σε **άλλα** ελληνικά ΑΕΙ και από **άλλους** πανεπιστημιακούς και για **άλλους** τομείς της γνώσης πέραν της νομικής επιστήμης.

Όπως αναγράφεται και στον Πρόλογο, το βιβλίο «φιλοδοξεί να αποτελέσει μια εύληπτη και περιεκτική εισαγωγή σε βασικά θεωρητικά και πρακτικά ζητήματα νεοελληνικής νομικής γλώσσας και νεοελληνικής νομικής ορολογίας και να καλύψει ανάγκες όσων ασχολούνται στη θεωρία και/ή στην πράξη με αυτά τα αντικείμενα (δικηγόρους, δικαστές, θεωρητικούς και σπουδαστές της Νομικής Επιστήμης, στελέχη της δημόσιας διοίκησης, μεταφρασεολόγους, νομικούς γλωσσολόγους, επιμελητές μεταφρασμένων νομικών κειμένων κ.ά.), εξοικειώνοντάς τους με τις θεμελιώδεις έννοιες και τις βασικές διαγλωσσικές αρχές της Ορολογίας και Ορογραφίας και εστιάζοντας στην εφαρμογή αυτών των αρχών στο νεοελληνικό ορολόγιο των θεματικών πεδίων <δίκαιο>, <νομική επιστήμη> και συναφών πεδίων και υποπεδίων». Να προσθέσω, εδώ, ότι ο τρόπος παρουσίασης των θεμάτων και παραδειγμάτων καθιστά το βιβλίο χρήσιμο και σε ενδιαφερομένους από άλλα θεματικά πεδία – τεχνικά ή θεσμικά – που δεν είναι συναφή με το <δίκαιο> και τη <νομική επιστήμη>, οι οποίοι, μελετώντας το, μπορούν να διερευνήσουν και να διαπιστώσουν τη δυνατότητα εφαρμογής των αρχών της Ορολογίας και στο δικό τους θεματικό πεδίο.

Προσωπικά, ευχαριστώ τον **Παναγιώτη Κριμπά** για την άριστη συνεργασία και τις γόνιμες συζητήσεις μας που οδήγησαν στο συγκεκριμένο κοινό αποτέλεσμα, του οποίου η αξία θα κριθεί, βέβαια, από τους αναγνώστες του. Ευχαριστώ, όμως, την Νομική Βιβλιοθήκη και τους συνεργάτες της για την εξαιρετική εκδοτική επιμέλεια και εμφάνιση.

Ευχαριστώ, επίσης, τον αρεοπαγίτη κ. **Αργύριο Σταυράκη**, που μας έκανε την τιμή να προλογίσει το βιβλίο, τον καθηγητή κ. **Σπυρίδωνα Φλογαίτη**, που μίλησε πρώτος, για όσα καλά είπε για το βιβλίο καθώς και τους συνεργάτες μου και συνοδοιπόρους στην πολύχρονη προσπάθεια για την ελληνική γλώσσα και ορολογία, τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΛΕΤΟ, που συναίνεσαν στο να είναι η ΕΛΕΤΟ συνεκδότης στο πόνημα αυτό.

Θέλοντας να τονίσω τη μεγάλη σημασία της ορολογικής εργασίας στην υπηρετήση όλων των ειδικών γλωσσών θα κλείσω με δύο συνθήματα:

- το σύνθημα του Διεθνούς Δικτύου Ορολογίας (TermNet) για την άρρηκτη σχέση **γνώσης και ορολογίας**: **Δεν υπάρχει γνώση χωρίς ορολογία**¹⁶ και
- το σύνθημα για τον ρόλο της **έννοιας** και του **όρου** στη μετάδοση της **γνώσης**: **Οι έννοιες είναι οι φορείς της γνώσης και οι όροι οι μεταφορείς της**.

¹⁶ There is no knowledge without terminology